

HUVITAVAD FAKTID

Siia on koondatud näituse koostamise käigus silma jäänud huvitavad faktid.

- ✦ Näitusel esindatud 228 teose hulgas (sh kordustrukid) on enim tõlkeid ilmunud Valli Heldel (40), Karl Abenil (39), Mart Pukitsal (31) ning Ita Saksal (28).
- ✦ Seitsme autori teoseid on välja antud mitu korda. Kõige enam on kordustrukke ilmunud Vilis Lācise romaanist „Kaluri poeg”, mida on eesti keeles antud välja kuus korda (1938, 1940, 1952, 1956, 1969, 1987). Kolm korda on ilmunud Rūdolfis Blaumanise „Wargad” (1906, 1915, 1924), kaks korda Andrievs Niedra „Nālg ja armastus” (1906, 1928), Jānis Poruksi „Palukawartest pärg” (1905, 1989), Jānis Jaunsudrabiņši „Valge raamat” (1929, 1975), Edvarts Virza „Taevaredel” (1937, 1992) ja Vilis Lācise „Tiivutud linnud” (1957, 1989).
- ✦ Näitusel on kolm teost, mida on erinevatel aegadel tõlkinud erinevad tõlkijad. Jānis Poruksi „Palukawartest pärg” on ilmunud esimest korda 1905. aastal Mart Pukitsa tõlkes, 1989. aastal aga Ita Saksal tõlkes. Jānis Jaunsudrabiņši „Valge raamat” on ilmunud 1929. aastal Karl Kirde ning 1975. aastal Valli Helde tõlkes. Vilis Lācise romaani „Torm” esimese osa on tõlkinud Mart Pukits (1948, 1951), 2.–4. osa aga Karl Aben (1951).
- ✦ Enimtõlgitud autoriteks võib pidada Andrejs Upītsit (10 teost), Rūdolfis Blaumanist (10 teost) ja Vilis Lācist (9 teost). Järgnevad kõige populaarsem naiskirjanik Regīna Ezera (6 teost) ning kirjanik Alberts Bels (5 teost). Neli teost on eesti keeles ilmunud Andrievs Niedralt, Anna Saksel, Zigmunds Skujiņšilt, Imants Ziedoniselt ja Nora Ikstenalt.
- ✦ Rūdolfis Blaumanise teos „No saldenās pudeles” (1901) on ilmunud eesti keeles kahe erineva pealkirjaga. Esmatrükk (1907) kannab originaalpealkirja „Magusast pudelist”, kuid kordustruk (1940) on saanud hoopiski pealkirja „Sest sulasest saab peremees”.
- ✦ Loomingu Raamatukogus on ilmunud 26 läti keelest tõlgitud teost.
- ✦ Varasemate läti autorite nimed esinevad erineval kujul – mõnikord on nimi lätipärane, siis jälle eestipärane. Sellist nimekuju muutmist on näha kuni esimese iseseisvusaja lõpuni, Nõukogude ajal ja hiljem autorite nimesid enam ei eestindatud. Mõned näited sellest, kuidas läti autorite nimekuju võisid varieeruda:
 - Rudolfs Blaumanis, ka Rudolf Blauman, Rudolf Blaumann
 - Aspazija, ka Aspaisa (sic!)
 - Jēkabs Zeibolts, ka Seibolt
 - Augusts Saulietis, ka A. Sauleet
 - Andrievs Niedra, ka Andreas Needra, Andreews Needra
 - Jānis Poruks, ka Jaan Poruk
 - Jānis Akuraters, ka J. Akurater
 - Andrejs Upīts, ka Andrei Upit, Andrej Upit, Andrejs Upits
 - Kārlis Skalbe, ka Karl Skalbe
 - Jānis Ģirupnieks, ka J. Girupniek
 - Kārlis Zariņš, ka Karl Sarin
 - Pauls Aldre, ka Paul Aldre
 - Jūlijs Vanags, ka J. Vanag
 - Vilis Lācis, ka Vilis Lacis
 - Jānis Grants, ka Jānis Grant
 - Gunārs Cīrulis ja Anatols Imermanis, ka Gunar Cīrul ja Anatol Imerman
 - Vitauts Ļūdēns, ka Vitauts Ludens
- Voldemārs Sauleskalns, ka Voldemar Sauleskaln
- Autor V. J. Gre-Gri on tegelikult pseudonüüm, mis on kokku liidetud kahe autori perekonnanimedest (Valdis Grēviņš, Jānis Grīns).
- ✦ Osal teostel on teadmata põhjusel tõlkija nimi märkimata: Kārlis Skalbe „Hea elu otsija” (2001), Andrejs Upītsi „Hāal ja wastukaja” (1923) ja Mārtiņš Zuntnersi „Kus suitsu, seal tuld” (1951).
- ✦ Gunars Janovskise raamatus „Saar” on üheks keskseks tegelaseks eestlane Juhān Raudsepp, kes tegutseb Inglismaal. Raamatus leidub teisigi viiteid Eestile (näiteks laulupidu). Raamatu põhjal valmis lavastus, mis esietendus 1994. aasta suvel Valmiera teatris. Esietendus lõppes Eesti hümniga.
- ✦ Anšlavs Eglītise romaani „Inimene kuult” eestikeelne tõlge on välja antud Torontos. Eglītis oli läti kirjanik, kes teise maailmasõja ajal pages Lätist ja asus elama USAsse, kus tegeles aktiivselt kirjandusliku loominguga.
- ✦ Anšlavs Eglītise romaan „Pansion lossis” oli Valli Heldel tõlgitud juba 1995. aastal, avaldati aga alles aastal 2015.
- ✦ Andrejs Upītsi „Hāal ja wastukaja” (1923) on eesti keeles välja antud hoopis Peterburis (Petrogradis).
- ✦ 1955. aastast hakati erihoiu osakonnast välja tooma kodanlikus natsionalismis süüdistatud autorite ja tõlkijate teoseid. Esimeste väljatoodute hulgas oli ka Mart Pukits, kelle tõlgete tsenseerimist võib näha ka käesoleval näitusel. Näiteks on Mart Pukitsa nimi kas kustutatud, soditud või musta värviga kaetud või on välja rebitud raamatu eessõna/sisukord (nt Kārlis Skalbe raamatus „Põhjaneitsi: valik muinasjutte (1931)). Tsensuuri alla sattus ka tema õde Johanna Pukits. Huvitav on asjaolu, et Mart Pukits oli ise olnud Nõukogude Venemaa sõjaasjanduse tsensor.
- ✦ Andrejs Upītsi Robežniekside sarja on nimetatud läti elu entsüklopeediaks.
- ✦ Karl Abeni esimene trükk ilmunud tõlge läti keelde oli Oskar Lutsu „Mahajäetud maja”. See oli ühtlasi esimene Lutsu teos, mis võõrkeeltele tõlgiti.
- ✦ Karl Aben on koostanud läti-eesti sõnaraamatu (1959, 2. trükk 1966) ja eesti-läti sõnaraamatu (1967). On märkimisväärne, et „Läti-eesti sõnaraamatus” kohtab suurel hulgal Johannes Aaviku loodud uudissõnu. Samuti võib keeleuudenduslikust aspektist vaadelda Abeni koostatud „Eesti-läti sõnaraamatut”.
- ✦ Nõukogude ajal oli siinmail läti kirjandus vene kirjanduse järel tõlgete arvult teisel kohal.
- ✦ „Kalevipoeg” ilmus läti keeles 1929. aastal, läti rahvusepos „Lāčplēsis” aga jõudis eestikeelse lugejani alles 1973. aastal.

„OMA NURGAKENE, OMA LAPIKENE MAAD“ NÄITUS LÄTI ILUKIRJANDUSEST EESTI KEELES

Eesti keeles ilmunud läti ilukirjanduse näituse mõte sai alguse aasta tagasi. Pikal teekonnal ideest näituseni sai läbi käidud palju radu ning nüüd on lõpuks kogu see huvitav, vaheldusrikas ja mõttelendude rohke rännak näituse kujul siin teie ees.

Vahest aga küsite, kuidas on kulgenud läti kirjanduse teekond Eestis?

Esimesed teated läti kirjanduse ilmumisest eesti keeles viivad tagasi 1865. aastasse, kui eestikeelses tõlkes ilmus raamat „Wagga neitsit Mai Roos. Tütarlaste eeskueo. Wägga halle luggo, mis sündind Turraides, Lättimaal, Koiwa jõe äres“. Tõsi, tegemist pole küll algupärase läti ilukirjandusteose tõlkega, vaid originaalis saksa autori A. P. Cammereri sulest pärineva looga, mis aga eesti keelde jõudiski just lätikeelse ümberjutustatud ja mugandatud versiooni kaudu.

20. sajandi esimesel poolel ilmus läti kirjandust eesti keeles tagasihoidlikult, vaid kümnekond raamatut igal kümnendil.

1920. ja 1930. aastatel oli eesti kirjanduse tõlkimine Lätis täies hoos. Eestis seevastu ilmus läti kirjandust kasinalt. Üheks peamiseks põhjuseks oli meie kirjastuste vähene huvi läti kirjanduse vastu. Sellegipoolest võib pidada saavutuseks Rainise näidendi „Joosep ja tema vennad“ avaldamist 1928. aastal Karl Abeni tõlkes.¹

Läti ilukirjandustõlgete arv hakkas liikuma tõusujoones alates 1950.–1960. aastatest, kulmineerudes 1980tel. Nõukogude ajal oli siinmail läti kirjandus vene kirjanduse järel tõlgete arvult lausa teisel kohal. 1990. aastatel tegi aga lätikeelse ilu

kirjanduse tõlkimine Eestis läbi järsu languse ning jõudis sügavasse madalseisu. Alles viimastel aastatel on läti tõlke- raamatute ilmumine taas hoo sisse saanud.

Kõige uuemad eesti keeles ilmunud teosed on Zane Zusta ja Diāna Zande „Prussakad minu peas“ ning Rvīns Varde „Mis siin toimub“ (2020).

Loodetavasti läti kirjanduse hoog Eestis ei raue ning rõõmustab jätkuvalt neid, kes läti kirjandusest varemgi lugu pidanud, kuid leiab ka palju uusi austajaid, kes vaimustuvad meie lõunanaabrite kirjanduslikust loomingust.

Näituse koostajad: Evelin Arust ja Ilze Tälberga

Kujundaja: Tiit Pähnapuu

Keeletoimetaja: Aive Mandel

Partnerid ja toetajad: Eesti Kultuurkapital, Läti Vabariigi Suur- saatkond Eesti Vabariigis, Tartu Ülikooli raamatukogu, Tartu Läti Selts, Digital Learning Systems OÜ.

Täname kõiki tõlkijate lähedasi, kes näituse koostamisele kaasa aitasid.

Aitäh Contra (Margus Konnula), Aive Mandel, Ilze Salnāja-Värv, Arnis Supe, Eerik Kokk ning teised, kes nõu ja jõuga abiks olid.

**Näituse väljapanekus on ainult Tartu Ülikooli raamatukogus leiduvad tervikteosed. Lisatud ei ole teistes raamatukogudes leiduvaid teoseid, perioodikas ilmunud tõlkeid ega ka selliseid teoseid, mis on avaldatud kogumikes koos teiste maade kirjandusega.*

¹Kuningas, Oskar 1983. Eesti-Läti kirjandussuhete arengust läbi aegade. – Looming, nr 9, lk 1204–1208.

ILMUMISSTATISTIKA

